

Tisztesség és becsület a II. világháborúban

Zsidókat mentő magyar katonatisztek

A német uralommal szembeni ellenállás sokféle formát öltött Hitler Európájában, s az olyan katonatisztek, mint az írásomban tárgyalt három könyv (Reviczky Ádám: *Vesztett háborúk, megnyert csaták*. Bp., Magvető, 1985. 2. kiadás: Múlt és Jövő Kiadó, 2008; Thassy Jenő: *Veszélyes vidék*. Bp., Pesti Szalon, 1996; Görgey Guidó: *Két Görgey*. Bp., Helikon, 2004) szerzői és főszereplői, szinte mind-egyikben jelentős szerepet játszottak. A parancsoláshoz és parancsteljesítéshez, bizalmas információk visszatartásához és fegyverforgatáshoz szokott tisztek között, akik számára megalázó volt, hogy országuk behódolt a náci hatalomnak, és akik aggódtak a karrierjük miatt, nem egy akadt, aki ellenállási csoportot vezetett vagy legalábbis terveket szőtt hazája független jövőjéről. Néhányan pedig mindent megtettek azért, hogy *segítsék a legrászorultabakat, a zsidókat*. Reviczky Imre, akinek az életét a fia, Ádám meséli el,

csakúgy, mint Görgey Guidó és Thassy Jenő, hivatásos tisztek voltak a magyar királyi honvédségben, és mindhármukat a Világ Igazai között tartják számon a jeruzsálemi Jad Vasemben. Ez a cikk arra igyekszik rámutatni, hogy nem voltak egyedül Magyarországon: hazájuk tiszti állományában – sok tisztességtelen mellett – számos igen tisztességes ember is akadt.

Dilemmák és döntések

A *kollaboráció és az ellenállás határai meglehetősen elmosódtak* Hitler Európájában. A németek által megszállt és közvetlen kormányzásuk alatt álló országokban – Lengyelországban, a balti államokban és a németek fennhatósága alá tartozó orosz területeken – az ellenállóknak a teljhatalmú német megszállók ellen kellett küzdeniük, akiket a helyi kollaboránsok és az országban élő ellenséges magatartást tanúsító etnikumok is segítettek. A

Vidkun Quisling, norvég fasiszta vezető

Németország által meghódított, de valamilyen mértékű nemzeti kormányzattal rendelkező országokban – Norvégia, Dánia, Hollandia, Belgium, Franciaország, a Cseh Protektorátus, Szerbia és Görögország –, valamint a Németországgal szövetséges országokban – Olaszország, Finnország, Románia, Magyarország, Bulgária, Szlovákia és Horvátország – az ellenállóknak el kellett dönteniük, hogy *a nemzeti kormányt ellenségnek vagy potenciális szövetségesnek tekintik* a megszállók elleni harcban. Ha az ellenségességet választották, akkor nemcsak a németekkel, hanem a nemzeti kormány hadseregével és rendőrségével is fel kellett venniük a harcot. Ha az együttműködést választották, ezzel azt kockáztatták, hogy a radikálisabb, gyakran kommu-

Pétain marsallt üdvözlí Hitler. Montoire-sur-le-Loir, 1940

A német parancsnokság épülete a párizsi Opera téren, 1940

nista színezetű ellenálló mozgalmak árulóknak bélyegzik őket.

A helyzet tehát sohasem volt egyszerű az ellenállók, a nemzeti kormány és a náci kollaboránsok által alkotott háromszögben, amely Európa nagy részét jellemezte – nem beszélve a lakosság túlnyomó többségéről, amely egyszerűen igyekezett túlélni.

Zsidóság és nemzeti kormánypolitika

Az ellenállók hozzáállása zsidó honfitársaik sorsához nagymértékben függött attól, hogy mi volt az álláspontjuk a nemzeti kormányhoz való viszonyról és az adott kormánynak a zsidókkal kapcsolatos politikájáról. A németek által létrehozott vagy velük szövetséges kormányok és közigazgatások kevés kivétellel antiszemiták voltak, de némelyikük azzal próbálta érvényre juttatni a nemzeti függetlenségét, hogy megtagadta a németeknek a „zsidókérdés végső megoldására” vonatkozó követelését. Így volt ez Bulgáriában, Dániában vagy Olaszországban 1943 szeptemberéig, a német hatalomátvételig és Magyarországon az 1944. márciusi német megszállásig. Más kollaboráns rezsimek, épp ellenkezőleg, a belügyeikbe való durva német beavatkozást úgy próbálták elkerülni, hogy a németeknek tetsző zsidóellenes intézkedéseket fogantatosítottak. Az effajta politizálásra jó példa Philippe Pétain marsall Franciaországa és Ion Antonescu marsall Romániája.

A nemzeti kormányok Hitler Európájában – kevés kivétellel – nem feltétel nélkül németbarát és radikálisan antiszemita elemekből álltak, hanem *konzervatív nacionalistákból*, akik országuk és társadalmi osztályuk érdekeit tartották szem előtt. Maguk a németek is szívesebben működtek együtt a konzervatív katonai vezetőkkel – Pétain marsallal, Antonescu marsallal, Horthy admirálissal vagy a

Antonescu marsall látogatása a fronton, 1942

szerb Nedić tábornokkal –, mint az olyan „vad” jobboldali radikálisokkal, amilyen a francia Marcel Déat, a magyar Szálasi Ferenc, a horvát Ante Pavelić vagy a norvég Vidkun Quisling volt, akik nem tudták biztosítani a haditermelés fennakadások nélküli működését vagy a békét és harmóniát Németország szövetségesei között.

Zsidókkal szembeni gyanakvás

Az ellenállók vezetői pontosan tudták, hogy – számos dicséretes kivételtől eltekintve – a nagyközönség nem bánta, hogy meg kell válnia a zsidóktól, legalábbis nem volt számottevő tiltakozás a zsidók elszigetelése, kifosztása és deportálása ellen. (S ami még rosszabb volt, az ellenálló mozgalmakban részt vevő konzervatív nacionalisták – s ez szinte minden katonatisztre vonatkozik

– a zsidókat nem kevésbé tekintették nemzetidegennek, mint a németeket.) Nem zsidó európaiak milliói, köztük sok olyan is, akik gyűlölték a németeket, anyagilag *haszonélvezői voltak a zsidóellenes intézkedéseknek*.

Ma Magyarországon a jobboldalon sokan érvelnek úgy, hogy ha 1943-ban a Horthy-kormány nem szegült volna szembe a német követeléssel, hogy adják át a magyar zsidókat megsemmisítésre, a német hadsereg nem szállta volna meg az országot 1944. március 19-én, ami a jól is-

mert fatális következményekkel járt: teljes háborús mozgósítással és totális vereséggel. Ez az érv aligha tartható, hiszen a német megszállás fő oka nem elsősorban a 800 ezer magyarországi zsidó volt, hanem sokkal inkább a németek félelme attól, hogy Magyarország hirtelen kilép a háborúból, s ezáltal a Balkánt és Közép-Európát kiteszi a szovjet és brit-amerikai támadásnak. Ám a tény, hogy ezt az érvet gyakran hangoztatják, azt az elterjedt vélekedést mutatja, hogy az ország feláldozta magát a zsidókért, s így nem lehet felelős több mint félmillió magyar zsidó haláláért.

A két háború között a magyar tisztek általában irtóztak a kapitalizmus, liberalizmus, kozmopolitizmus, radikalizmus, antimilitarizmus, pacifizmus és modernizmus általuk zsidónak tartott gyakorlatától. És mindenekelőtt azért

szemlélték gyanakvással a zsidókat, mert úgy vélték, elsősorban őket fertőzte meg az istentelen bolszevizmus vírusa, amit aztán ők is terjesztettek tovább. Márpedig a tisztek – és általában a magyar uralkodó osztály – szemében *a végső ellenség a kommunizmus és a Szovjetunió volt*.

1918–1920-ban Magyarország német és osztrák szövetségeseivel együtt totális katonai vereséget szenvedett, és ekkor főként baloldali zsidó származású ideológusok demokratikus, majd tanácsköztársaságot hoztak létre. Miközben ezek az

Horthy Miklós kormányzó a Führerrel és Ribbentroppal. Hamburg, 1939

MNM Történelmi Fényképtár

események zajlottak, a szomszédos államok bekebelezték az ország területének 70%-át, ahol a lakosság kétharmada élt, köztük hárommillió magyar anyanyelvű. Könnyebb volt tehát a zsidókat hibáztatni a katonai összeomlásért, Budapest ideiglenes román megszállásáért, a gazdasági összeomlásért és az ország megcsönkítéséért, mint saját társadalmi osztályukat, amely háborúba lépett, majd elvesztette azt.

Közeledés a náci Németországhoz

Állandó öntömjeenezése ellenére az 1919 őszen hatalomra lépő ellenforradalmi rezsim nem sok eredményt tudott felmutatni. Horthy Miklós Nemzeti Hadserege – a Tanácsköztársasággal ellentétben – nem harcolt Magyarország szomszédainak megszálló serege ellen; még csak a Tanácsköztársaság ellen sem fogott fegyvert, hanem azt a román hadseregre hagyta. Horthy és tisztjei, akikből a „fehér” erők nagy része állt, csak ártatlan zsidóknak és a vörös rezsim vélt vezetőinek meggyilkolásában jeleskedtek. De mivel Horthy és társai antikommunisták voltak, mind az antibolsevik antanthatalmak, mind a viszonylag tehetős magyarok jelentős része támogatta őket.

Horthy és követői a rendszer egész fennállása során – 1919 novemberétől 1944. október 15-ig – arra törekedtek, hogy elfeledtessék: egykor Magyarország francia és román ellenségeinek a pártfogoltjai voltak. A Horthy-féle politika fő elemei az antiszemitizmus, antikommunizmus és antiliberalizmus, politikai, sőt faji keresztény vallásosság és szüntelen agitáció volt az 1920-as trianoni békeszerződés ellen, amely jogilag is megcsönkította Magyarországot. Abban a reményben, hogy elveszített területeinek legalább egy részét visszanyerheti, az 1930-as években Magyarország közeledni kezdett a náci Németországhoz. Minden magyar, a szocialistákat és a kommunistákat is beleértve, egyetértett abban, hogy a békeszerződés igazságtalan volt, és a kialakult helyzetet orvosolni kell, azt viszont nem sokan értették meg, hogy a náci Németországgal kötött szövetség és az elkerülhetetlen háború *nem megoldás*. A tárgyalt könyvek szerzői és a történetek többi főszereplője

egyaránt hazafias nézeteket vallottak: utálták a kommunizmust, gyűlölték a trianoni békeszerződést, és lelkesen fogadták a Führer ajándékaként 1938 és 1941 között visszakapott területeket – miközben megvetették a nácik brutalitását, vulgaritását, durvaságát és totalitárius ideológiáját.

Az alkotmányosság védelmében

A háború kitöréséig hőseink csak mérsékelt kritikával illették a Horthy-rezsimet, mivel az – minden hibája ellenére – sokat megőrzött az I. világháború előtti liberális-konzervatív éra értékes örökségéből. Viszonylagos sajtószabadság volt; az irodalom és a művészetek virágoztak; a választási és a parlamentáris rendszert csak mérsékeltlen manipulálták. Egy olyan korban, amikor Közép- és Kelet-Európában egyre többen éltek egypártrendszerben, a bíróságok viszonylag megőrizték függetlenségüket és – különösen 1921–1939 között – a nemzeti kormány és a helyi hatóságok is tiszteletben tartották a törvényeket.

A tárgyalt könyvekben szereplő tisztek csak azután kezdtek aktívan politikai szerepet vállalni – ami a katonatisztek számára tiltott tevékenységnek számított –, amikor a rendszer fo-

kozatosan elfordult az alkotmányosságtól. Hőseink tehát nem feltétlenül az ellenforradalom ideológiáját és jogi struktúráját támadták, hanem azokat a visszaéléseket, amelyeket az ellenforradalom nevében elkövettek. A lényeg azonban az, hogy a könyvekben szereplő tisztek *a válságos időkben szembeszegültek a nácikkal*, és rokonaikkal, barátaikkal együtt Európa legelső zsidómentői közé tartoztak.

Nemesi családi háttér

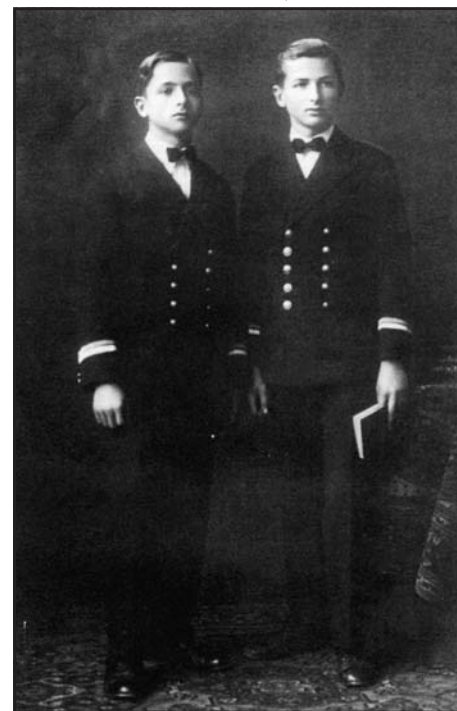
Mindhárom szereplőnk a magyar nemesség tagjai közül került ki. A Reviczky család a Felvidékről származott, a nevük lengyel kapcsolatra utal. Olyan *középnemesi földbirtokos család* volt, amelynek a tekintélye nem annyira a vagyonából, mint inkább a politikában és a közigazgatásban betöltött szerepéből származott. Az évszázadok során több Reviczky szolgált mint főispán vagy alispán.

A Görgeyek, akik szintén a közép-kor kódéből bukkantak elő, *szász lovagoktól származtak*, akiket egykor a magyar király hívott be az országba. Talán ezzel magyarázható, hogy a Habsburg-uralom idején is készségesen szolgáltak katonatisztként és hivatalnokként. Ahogy a Reviczkyk, a Görgeyek

A Görgey szülők esküvői fotója.
Fiume, 1917

A két Görgey fivér:
István és Guidó, 1936

sem voltak gazdagok, hírnevük a családtagok által betöltött történelmi szerepen alapult. Közülük a legismertebb Artúr volt, Guidó dédapjának a fivére, a Habsburg-hadsereg volt hivatásos tisztje, aki 1848-ban, alig harmincéves korában csatlakozott a magyar forradalomhoz, és Kossuth Lajos seregének ünnepelt parancsnoka lett. Kettőjük nézetei élesen különböztek egymástól a háborút illetően, amelyet Magyarország vívott Ausztria és Oroszország ellen, így amikor Görgey Artúr végül letette a fegyvert a cári erők előtt, az akkor már száműzetésben élő Kossuth a nemzet Júdásának nevezte. Artúr személyét egészen 1916-ban bekövetkezett haláláig viták övezték, de ez nem akadályozta meg a család más tagjait abban, hogy hivatásos tisztként szolgáljanak Ferenc József és később Horthy Miklós hadseregében.

Végül ott vannak a Thassyak, akikről Jenő félig tréfásan azt jegyezte meg, hogy *honfoglaló ősöktől* származnak. Akárhogy volt is, a család hagyományosan elég birtokkal rendelkezett – főleg a Horvát–Szlavón Királyságban – ahhoz, hogy gondtalanul éljenek és bejárásuk legyen a főnemességhez. Jenő édesanyja például született grófnő volt.

A katonaság hagyománya

A katonai szolgálat mindhárom családban hagyománynak számított, és mindhárom hősünk az utolsó volt a családban a katonatisztek sorában, habár Reviczky Imre fia, Ádám is szolgált a magyar királyi honvédségben. A három közül a legszokványosabb Reviczky Imre karrierje volt. 1896-ban született, 1916-ban fejezte be a katonai akadé-

Thassy Jenő (balra) és Reviczky Imre (jobbra) hadapródként

miát, és frissen kinevezett gyalogos hadnagyként az erdélyi frontra küldték a benyomuló román hadsereg ellen. Addigra egyik testvére, szintén katonatiszt, már halott volt. Könyvében Ádám egy vezérkari tiszt alaposágával követi nyomon édesapja útját az I. és a II. világháborúban (valamint a saját kalandjait fiatal tisztként a II. világháborúban). 1918-ban, Magyarország veresége után a Reviczky család szerény családi birtoka csehszlovák kézbe került, de Imre legalább továbbra is zsoldot kapott a hadseregtől, míg más hivatásos tisztok éheztek.

A békeszerződés rendelkezésének értelmében 35 ezer főre (köztük 1750 tisztre) korlátozott honvédség Reviczky Imrének csupán vidéki testnevelő tanári állást tudott felajánlani. Imre csak azután térhetett vissza a katonai pályára (1931-ben), hogy a katonatisztekre vonatkozó korlátozásokat fokozatosan feloldották. 1942-ben, miután már Magyarország támadást indított a Szovjetunió ellen a németek oldalán, a frontra vezényelték, de mivel nem volt hajlandó alkalmazni az oly gyakori brutális partizánellenes módszereket, hazaküldték, és hamarosan egy nagyobb munkaszolgálatos egység parancsnokává nevezték ki. Ezek az ala-

Reviczky Imre és felesége. Léva, 1942

kulatok politikailag megbízhatatlan személyekből és gyanús etnikai kisebbségekből álltak, úgymint szerbekből, szlovákokból és románokból, de legfőképpen zsidókból.

Zsidók a Monarchia hadseregében

A katonai vezetés már jóval az 1941-es hadba lépés előtt hosszú és zavaros vitákba bonyolódott arról, hogy egy esetleges konfliktus esetén mi történjék a zsidókkal. Ez nem volt könnyű kérdés, tekintve a *zsidók hagyományosan erős jelenlétét a hadseregben*. A zsidók a 18. század végétől szolgáltak önkéntesként és besorozottként a Habsburgok fegyveres testületeiben. Az 1848–1849. évi szabadságharcban mind az osztrák, mind a magyar oldalon találunk magyar zsidó tiszteket, de mivel Kossuthot és társait liberális felszabadítóknak tekintették, a legtöbb magyar zsidó Kossuth-tal tartott. Miután 1867-ben hivatalosan egyenjogúvá váltak, s így onnantól az általános hadkötelezettség is vonatkozott rájuk, több tízezer zsidó szolgált a békebeli fegyveres erőknél. Az aktív és tartalékos állomány jelentős bővítése után létrehozták a civilekből álló tartalékos tisztikart, akik háború esetén kisebb egységek parancsnokai lehettek. A Habsburg-hadseregben – Európában csaknem egyedülálló módon – csakis tanult emberek kerülhettek tartalékos tiszti iskolába és szerezhettek tiszti rangot. Mivel a Monarchiában az érettségizettek csaknem egyharmada zsidó vallású volt, a zsidók nemcsak az üzleti életben, az iparban, a pénzügyi világban, az orvostudományban és a kultúrában képviseltették magukat jóval a lakosságban betöltött arányukon felül, hanem a *tartalékos tisztikarban* is. 1900-ban minden ötödik osztrák–magyar tartalékos tiszt zsidó vallású volt, miközben az összlakosságnak a zsidó vallásúak kevesebb mint 5%-át tették ki. Mivel arányaiban több zsidó élt a Monarchia magyar felében, mint az osztrák (és galíciai) részekben, a zsidó tisztok aránya a magyar honvéd hadseregben még nagyobb volt; s mindez akkor, amikor a porosz hadseregben egyetlen zsidó hivatásos vagy tartalékos tisztet sem neveztek ki. A monarchiabeli zsidók tehát jelentős számban választották a katonaságot hivatásuként, és néhányan

Munkaszolgálatos század és parancsnoka. Az első képen az előtérben álló zsidó kisfiú szüleit németek ölték meg és a keretlegénység bújtatta.
• A második képen zsidó munkaszolgálatosok sódert termelnek ki. Lavocsne, 1943

közülük – kikeresztelkedettek és zsidó vallásúak egyaránt – a tábornoki, illetve tengernagyi rangig vitték. Márpedig nem volt tiszteletreméltóbb és kiváltságosabb foglalkozás a Monarchiában, mint a katonatiszté.

Az I. világháború a zsidó asszimiláció tetőpontját és egyben fatális válságát hozta el. A magyar parlament 1920-ban elfogadta Európa első modern kori zsidóellenes törvényét, amely súlyosan korlátozta arányukat az egyetemeken. Következő lépésként a zsidó tiszteket – köztük a kikeresztelkedetteket és a félzsidókat is – kizárták a hivatásos tiszti állományból, majd 1941-ben a – faji, nem vallási alapon meghatározott – zsidó tartalékos tiszteket megfosztották a rangjuktól, és kisegítő munkaszolgálatossá fokozták le őket. Végző megaláztatásként megtiltották, hogy hordják a vitézségükért kapott kitüntetéseiket és tiszti egyenruhájukat.

A munkaszolgálat és változásai

A II. világháború idején a zsidókat az összlakosságban betöltött arányukon jóval felül hívták be munkaszolgálatra. 1942-ben például, amikor a körülbelül 200 ezer emberből álló 2. magyar hadsereget a frontra vezényelték, mintegy 50 ezer zsidó munkaszolgálatos kísérte őket, akik között voltak orvosok, ügyvédek, üzletemberek, mérnökök, művészek és írók is. Az alakulatok pa-

rancsnokai – mind tartalékos tisztek – gyakran kifejezetten azt az utasítást kapták, hogy minél kevesebb értelmiségit hozzanak haza. Az odaveszettek helyét otthon villámgyorsan betöltötték a keresztény kollégák.

Amikor a front 1942 telén összeomlott – és katonák, munkaszolgálatosok egyaránt pusztultak el a Don-vidék fagyos pusztáin –, addigra mérsékelt politikusközbenjárására a kormányzó emberségesebb honvédelmi minisztert nevezett ki, aki azt az utasítást adta a tisztjeinek, hogy *a munkaszolgálatosokkal se bánjanak rosszabbul, mint a honvédekkel*. Reviczky Imre alezredes kinevezése 1943-ban a 30–50 ezer munkaszolgálatosból álló X. erdélyi munkaszolgálatos zászlóalj parancsnokává a kormány azon törekvéséből fakadt, hogy megakadályozza az előző év borzalmainak a megismétlődését. Addigra a magyar vezetők közül már sokan meg voltak győződve arról, hogy a németek el fogják veszíteni a háborút, és a zsidókkal való jobb bánásmód kedvezőbb fényben tüntetheti fel az országot a nyugati szövetségesek szemében.

A honvéd főparancsnokság tudtával?

Munkaszolgálatos zászlóalj-parancsnoki minőségében Reviczky csodákat művelt: megbüntette a kegyetlenkedő századparancsnokokat, megkövetelte a szabályok tiszteletét, lehetővé tette,

hogy a munkaszolgálatosok meglátogassák a családjukat, orvosi ellátást biztosított a betegeknek és szállást adott a zsidó menekülteknek. Csodálatos módon még Magyarország német megszállása sem veszélyeztette a pozícióját, ami azt mutatja, hogy humanitárius tevékenysége a felsőbb parancsnokai védelme alatt állt.

Mindeddig feltáratlan történelmi kérdés, hogy a honvéd főparancsnokság hogyan és miért változott 1942 és 1944 között szadiszztikusan antiszemita intézményből viszonylag humánussá. Miközben a polgári vezetés csaknem félmillió zsidó nőt, gyermeket és idős embert küldött Auschwitzba, a honvéd hadsereg otthon tartott minden 18 és 48 év közötti zsidó férfit (pontosabban minden 18 és 48 év közötti férfit, akit a törvény zsidóként kezelte), és besorozta őket a munkaszolgálatos századokba, ahol szállást és kellő ellátást kaptak. Jellemző módon 1944. június 7-én a honvédelmi minisztérium titkos utasítást adott ki, hogy minden zsidó munkaszolgálatost hadifogolynak kell tekinteni. Ez a megaláztatónak tűnő intézkedés többek között azt jelentette, hogy sehova sem mehettek fegyveres őr nélkül, ami a legjobb védelem volt a magyar csendőrök és a német SS ellen. A katonatisztek a vasútállomásokon a fiatalabb zsidó férfiakat leszedték a deportáló vonatokról, amivel legalább az októberi nyilas hatalomátvételig meghosszabbították az életüket.

1944. augusztus 23-án Románia állt a szövetségesekhez, s a szovjet és román csapatok csakhamar bevonultak Erdélybe. Onnantól fogva Reviczky alvezéres már nem csupán nagyvonalúan kezelte a katonai szabályokat, hanem kifejezetten *ellenezte a háború folytatását*. Fával rakta meg azokat a szerelvényeket, amelyek a magyar ifjakat szállították volna nyugatra; hagyta, hogy a román nemzetiségű munkaszolgálatosok átszökjenek a frontvonalakon; és több ezer zsidó munkaszolgálatos bűntudatában vett részt. Ő maga követte a hadsereget nyugat felé az egész családjával, de 1945 februárjában az osztrák határon a nyilas hatóságok letartóztatták. Megszökött, és gyalog ment Budapestig. Hírneve előtte járt; sokak megmentőjeként fogadták, és azonnal felvették az új demokratikus hadseregbe.

Eltérő háttér – azonos szolgálat

A fényképek Reviczkyt kellemes, de nem különösebben markáns arcú, korán kopaszodó férfinak mutatják; nem így Görgey Guidót és Thassy Jenőt, akik mindketten 1920-ban születtek, vagyis egy nemzedékkel fiatalabbak voltak Reviczkyénél. Ők feltűnően jóképű és – személyes tapasztalatból tudom – udvarias, elegáns, elragadó férfiak voltak. Mindkettőjük édesapja katonatiszt volt, de Thassy sohasem ismerte az apját, akit fosztogató szerb katonák brutálisan meggyilkoltak Thassy kisgyerek bátyjával együtt. Édesanyját, aki Jenővel volt terhes, meglőtték. Mindkettőjük életét egy helybeli zsidó orvos mentette meg, ami talán szerepet játszott abban, hogy Thassy később rendkívüli kockázatokat vállalva mentette a zsidókat. Megmentője esetében Thassy sajnos drámai körülmények között kudarcot vallott; a megrázó történetet emlékirataiban is leírja. Az idős orvost és feleségét deportálták és elgázosították. Számos más esetben azonban Jenő nagyon is sikeres volt.

Görgey Guidó kozmopolita milióbe született; osztrák, francia és olasz származású arisztokrata édesanyja

sohasem tanult meg tökéletesen magyarul. Otthon több nyelven is beszéltek, és sok időt töltöttek az Adrián, a jelek szerint boldog, gondtalan légkörben. Guidó bátyja, aki a könyv címében szereplő másik Görgey, külszolgálati karriert választott, öccse, György vagy Georgie pedig reménybeli költő volt, aki a háború utolsó évében elképesztő kockázatokat vállalt, hogy kifejezze a nácik iránti gyűlöletét.

Thassy Jenő és Görgey Guidó ugyanabba a *jezsuita gimnáziumba*, majd ugyanabba a *hadapródiskolába* járt. Guidó azért, mert a családi hagyomány alapján természetes volt számára, hogy katonai pályára lépjen; Jenő pedig azért, mert a család elvesztette az újonnan létrejött Jugoszlávia területén fekvő birtokai nagy részét, a hivatásos tisztképzés pedig ingyenes volt azoknak a kiváltságosoknak, akik előtt ez a pálya nyitva állt. Később mindkét fiú a *katonai akadémiára* járt, ahol 1942-ben végeztek, Jenő a gépesített gyalogságnál, Guidó a légvédelmi tüzérségnél. Magyarország akkor már nagyon is hadban állt, de a két ifjú hadnagy egyike sem került a frontra, részben a szerencsésüknek, részben a magas politikai és társadalmi körökben való értékes összeköttetéseknek köszönhetően. 1943-ban mégis kinevezték őket főhadnaggyá.

Thassy, aki nem volt se makkegészséges, se lelkes katona, a helyőrségi szolgálatban az irodalomnak és az írásnak szentelte az idejét. Vezető értelmiségiekkel ismerkedett meg, köztük számos zsidóval; így szinte elkerülhetetlen

volt, hogy egyre közelebb sodródott a kicsiny náciellenes ellenálló mozgalomhoz. Görgey sokkal inkább volt igazi katona, de amint egy kimondottan csinos és irigylésre méltó társadalmi háttérrel rendelkező ifjú tiszthez illik, eleinte minden idejét és energiáját szórakozásra és nőkre fordította. Aztán szép lassan ő is meggyűlölte a nácikat és magyar szövetségeseket.

A német megszállás után

Magyarország 1944. márciusi német megszállását követően mindkét tiszt kifogásokat talált, hogy miért nem teljesít szolgálatot. Betegséget színleltek, s így sok időt töltöttek a budapesti 11-es Helyőrségi Kórházban, ahol az adminisztrátorok és az orvosok zsidókat, valamint francia és szövetséges katonákat rejtegettek. Guidó illegális tevékenységbe kezdett: hamis parancsokkal felszerelve, egyenruhába öltözve szállította zsidó védenceit kis autójában egyik biztonságos házból a másikba.

1944 őszére ifjú tisztjeink számára a zsidómentés csaknem teljes munkaidős, ám tökéletesen önkéntes tevékenységgé vált. Akkorra már csak a több mint 200 ezer budapesti, illetve munkaszolgálatos egységeknél szolgáló szintén százezernyi zsidó tartózkodott az országban.

Az utolsó hónapok

A háború utolsó hónapjaiban a nyilas hatóságok közel 50 ezer budapesti zsidót hajszoltak gyalogmenetben az osztrák határ felé, másokat a nyilas pártszolgálatosok gyilkoltak meg Budapesten, de nagy többségük, több mint százezren, életben maradtak részben Európa utolsó, hivatalosan felállított gettójában, részben semleges követségek kétes erejű védelme alatt, az úgynevezett nemzetközi gettóban, részben pedig keresztény barátaiknál bujkálva. A nyilasok akkor már nemcsak zsidókra, hanem nem zsidó „lógósokra és katonaszökevényekre” is vadásztak, így

Új tisztek eskütétele a Ludovika Akadémián, 1930. augusztus

BTM Kiscelli Múzeum

Görgey és Thassy élete is veszélyben forgott. De az egyenruhájuk, a nevük és a megjelenésük segítségével közvetlen ellenálló tevékenységbe kezdtek. Már korábban megismerkedtek egy egykori tiszttel, aki titkos kommunista volt. Az ő javaslatára Guidó, Jenő és barátjuk, Odescalchi Pál herceg német katonai teherautókat robbantottak fel, tényleges *szabotázsakciókkal* gazdagítva a magyar fegyveres ellenállás meglehetősen rövid lajstromát.

Azonban megérkeztek az oroszok, és ezzel véget ért a viszonylagos biztonság, amit a katonatiszti egyenruha és az ügyesen hamisított iratok nyújtottak. A Vörös Hadsereg katonái minden mozdíthatót elvittek, megerősítették a két férfi arisztokrata barát-nőit, és férfiakat, nőket egyaránt fogásba ejtettek, mit sem törődve azok állítólagos vagy tényleges náciellenes tevékenységével. De Görgey és Thassy túlélte a nehéz heteket, és hamarosan új életet kezdtek az újonnan létrehozott demokratikus rendőrség tisztjeként, Sólyom László, az egykori kommunista tiszt vezetése alatt. Guidó ismét remekül beilleszkedett az egyenruhás életbe, Jenő pedig alig várta, hogy megszabadulhasson tőle. Végül 1946-ban útlevelet szerzett Franciaországba, ahol új életet kezdett.

Thassy Jenő Nizzában, 1947

Reviczky Imre, 1940-es évek vége

Miért tették, amit tettek? Miért vállaltak kockázatokat? A *történelmi családból való származás* talán megkönnyítette számukra a nonkonformista viselkedést. Persze voltak a nagy történelmi családok sarjai között is jó páran, akik lelkesen meneteltek a nációkkal, de az arisztokraták általában – Magyarországon, Lengyelországban, Franciaországban, Olaszországban és Németországban egyaránt – jobban kiállták az emberség és a tisztesség próbáját, mint bármely más társadalmi csoport. Idegennyelv-tudásuk, ismeretségük más országokkal és kultúrákkal – és az európai nemesség „internacionáléjával” való kiterjedt kapcsolatrendszerük is – sokat nyomhatott a latban.

Börtön, internálás, nélkülözés

Thassyval ellentétben Görgey nem hagyta el az országot, és – noha semmilyen ellenforradalmi tevékenységet nem folytatott – 1949-ben letartóztatta a brutális katonai-politikai rendőrség, amelynek egy ideig Sólyom László volt a parancsnoka, mielőtt kinevezték a vezérkari főnök helyettesének. A következő négy és fél évet hol börtönben, hol internálótáborban töltötte, hol pedig a hírhedt recski kommunista koncentrációs táborban. Fiktív bűnnel

vádolták, bíróság elé sohasem állították. 1953 végén szabadult. Akkorra az egész családja, köztük István bátyja, Nyugatra menekült; 1957-ben Jugoszlávián keresztül utánuk ment. Sólyom László altábornagyot addigra letartóztatták és felakasztották a kapitalizmus „láncos kutyájának” kikiáltott Tito marsallal való állítólagos összeesküvés vádjával. A kommunista rezsim nem tűrte az olyan embereket, akik a náci uralom idején bátornak és független gondolkodónak bizonyultak.

Reviczky Imre ezredes sem élvezhette sokáig a megérdemelt hírnevet és boldogságot. Noha nem tartóztatták le, először nyugdíjazták, majd indoklás nélkül elvették a nyugdíját. Élete utolsó éveiben egy állami vállalatnál szenet lapátolt. Bár az általa megmentettek közül néhányan, akik akkor már Romániában vagy Izraelben éltek, igyekeztek tenni azért, hogy a neve ne

Görgey Guidó lecsukása idején, 1949

merüljön feledésbe, a Magyarországon maradt túlélők egyike sem mert vagy akart segíteni neki és elszegényedett családjának. Csak halála után, 1957-ben kezdtek ünnepelni és megemlékezéseket tartottak a tiszteletére.

Thassy csodálatosan színes élete a New York állambeli Croton-on-the Hudsonban ért véget 2008-ban, Görgey azonban ma is él a szintén New York állambeli Staten Islanden.

DEÁK ISTVÁN

História

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS

Kedves Olvasónk!

A História évi tíz számának előfizetési díja 2011-ben is 3200 Ft (számonként 320 Ft) lesz.

Jelen számunkban előfizetési csekket helyeztünk el.

Régebbi előfizetőink a postától kapnak csekket, úgy, mint korábban.

Előfizetőink továbbra is kedvezményesen jutnak folyóiratunkhoz, mivel az újságárusoknál egy szám ára 370 Ft.

Történelem mindenkinek. Legyen előfizetőnk!